

ŚIST

Świętokrzyski Instytut Samorządu Terytorialnego

Budżet obywatelski

KOMITET
DO SPRAW
POŻYTKU
PUBLICZNEGO

Narodowy Instytut Wolności
Centrum Rozwoju Społeczności Obywatelskich

Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności –
Centrum Rozwoju Społeczności Obywatelskiego
w ramach Rządowego Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich
na lata 2018–2030 PROO

Rządowy Program
Rozwoju Organizacji
Obywatelskich
na lata 2018–2030
PROO

Budżet obywatelski to nieformalny zwrot określający wydzieloną część budżetu samorządu terytorialnego (najczęściej budżetu miasta), w ramach którego wyznaczona ogólnie kwota wydatków przeznaczona jest na inicjatywy i projekty inwestycyjne bezpośrednio zgłaszane przez społeczeństwo lokalne (indywidualnie lub przez odpowiednie organizacje).

Zasadniczym celem budżetu obywatelskiego jest większe zaangażowanie mieszkańców w ustalanie priorytetów społeczności lokalnej, z perspektywy jej wspólnego dobra. Cel ten ma prowadzić do aktywnego udziału w procesie opracowania budżetu, budowania więzi w lokalnej społeczności oraz przedstawienia mieszkańcom mechanizmów funkcjonowania JST.

Zgłaszanym zadaniem może być inicjatywa obywatelska, przyczyniająca się do rozwoju JST, służąca ogółowi mieszkańców, polegająca na budowie, modernizacji, przebudowie lub rozbudowie elementu infrastruktury miejskiej lub mająca charakter prospołeczny, kulturalny, oświatowy, sportowy lub inny, mający na celu podniesienie jakości życia mieszkańców.

Pierwszy pełny proces tworzenia budżetu partycypacyjnego rozpoczął się w brazylijskim mieście Porto Alegre już w roku 1989. To coroczny proces dyskusji i podejmowania decyzji, w którym tysiące mieszkańców miasta decyduje, jak wydawać część tamtejszego budżetu miejskiego. W procesie sąsiedzkich, regionalnych i ogólnomiejskich zgromadzeń otwartych dla wszystkich, obywatele i wybrani delegaci budżetowi głosują nad tym, jakie priorytetowe potrzeby dofinansować i na jakim poziomie.

W Polsce Budżet obywatelski po raz pierwszy wprowadzono w 2011 r. w Sopocie. Od tego momentu forma umożliwienia mieszkańcom JST współdecydowania o rozdysponowaniu określonych środków finansowych wydzielonych z budżetu lokalnego stała się coraz bardziej powszechnym przedsięwzięciem. Popularność tej formy partycypacji może wynikać z faktu, że większość obywateli jest zainteresowana współdecydowaniem o wydatkach w swojej gminie. W następnych latach kolejne miasta decydowały się na wprowadzenie tej formy partycypacji. Żadna instytucja państwa nie gromadzi szczegółowych danych na ten temat, jednak według szacunkowych wyliczeń budżet partycypacyjny na stałe wpisał się do harmonogramu wydarzeń ponad 100 samorządów lokalnych w Polsce. Należy zaznaczyć, iż zanim jednak budżet partycypacyjny zaczął być powszechnie wykorzystywany w polskim samorządzie, od 2009 r. powstała możliwość organizowania przez gminy wiejskie funduszu sołectkiego, który często jest określany mianem szczególnej formy budżetu partycypacyjnego

Budżet partycypacyjny do 2018 r. nie posiadał żadnych odrębnych przepisów związanych z jego funkcjonowaniem. W praktyce władze samorządowe wykorzystywały art. 5a ustawy o samorządzie gminnym. Przepis ten zezwala na przeprowadzenie konsultacji z mieszkańcami w wypadkach przewidzianych ustawą oraz w innych sprawach ważnych dla gminy, których zasady i tryb powinna określać stosowna uchwała rady gminy (art. 5a ust. 1–2). Oznacza to, że samorządy organizowały budżety partycypacyjne, które oficjalnie w prawie lokalnym były odnotowywane jako konsultacje społeczne. Do 2018 r. nie istniały również żadne oficjalne wytyczne lub wzory odnośnie do treści i zasad uchwał implementujących lokalne budżety partycypacyjne.

Dopiero ustawa z dnia 11 stycznia 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych⁸, która weszła w życie 31 stycznia 2018 r., wprowadziła unormowania funkcjonowania budżetów obywatelskich. Jednak, zgodnie z art. 15 cytowanej ustawy, niektóre jej przepisy, w tym przepisy dotyczące budżetu obywatelskiego, miały zastosowanie od kadencji organów wyłonionych w wyborach jesienią 2018 roku na lata 2018 – 2023.

W budżecie obywatelskim nie istnieją przepisy ograniczające możliwość jego organizowania ze względu na status gminy lub rodzaj jednostek pomocniczych działających na jej terenie. Tego stanu rzeczy nie zmieniła również ustawa z 11.01.2018 r., która wprowadziła przepisy regulujące omawiane przedsięwzięcie. Jak wspomniano, Budżet partycypacyjny najczęściej jest organizowany w dużych miastach, gdzie można składać wnioski dotyczące konkretnej dzielnicy lub osiedla, a także tzw. projekty ogólnomiejskie. Znane są jednak przypadki gmin miejsko-wiejskich, jak np. Grójec, Parczew czy Busko-Zdrój, a także małych gmin wiejskich jak np. Czerwonak, które organizują budżety partycypacyjne w oparciu o przepisy dotyczące konsultacji społecznych, a nie ustawę o funduszu sołectkim. Co więcej, można również wskazać przykłady budżetów partycypacyjnych obejmujących obszar powiatu (powiat tarnogórski) oraz województwa (Budżet Obywatelski Samorządu Województwa Łódzkiego).

Przyjęcie aktów regulujących procedurę budżetu obywatelskiego przez organy JST

W związku z procedurą budżetu obywatelskiego muszą zostać uregulowane cztery podstawowe kwestie:

1) zasady rozpoczynania procedury budżetu obywatelskiego;

- 2) kwota lub sposób obliczenia kwoty budżetu obywatelskiego;
- 3) zasady podziału kwoty budżetu obywatelskiego na pule;
- 4) wymagania, jakie powinien spełniać projekt budżetu obywatelskiego.

Zgodnie z przedstawionymi wcześniej ustaleniami zasady rozpoczynania procedury budżetu obywatelskiego powinny zostać uregulowane w ogólnej uchwale w sprawie zasad i trybu konsultacji. Kwota budżetu obywatelskiego (lub sposób jej obliczenia) i jej podział na pule stanowi kwestię odrębną, która powinna zostać określona w odrębnej uchwale. To samo dotyczy wymagań, jakie powinien spełniać projekt budżetu obywatelskiego. Możliwe jest jednak uregulowanie całej tej materii w jednej uchwale.

Doświadczenia ze stosowaniem budżetu obywatelskiego wskazują, że **istotne znaczenie ma etap oceny formalnej** pomysłów/projektów zgłoszonych przez mieszkańców. Powinien być on przeprowadzony rzetelnie, tak aby wyeliminować ryzyko polegające na tym, że pomysły, które ostatecznie zostaną wybrane do realizacji, okażą się niewykonalne z przyczyn formalnych, prawnych czy rzeczowych. Jeżeli np. pomysł budowy placu zabaw w określonym miejscu, który został głosami mieszkańców wybrany do realizacji, nie zostaje potem wykonany, ponieważ teren wskazany przez mieszkańców się do tego nie nadaje, to obywatele zaczynają powątpiewać w sens swojego zaangażowania i decyzji. Ocena formalna pomysłów przed głosowaniem na nie pozwala zmniejszyć znacząco ryzyko późniejszych problemów z ich realizacją. Oczywiście nie da się tego ryzyka wyeliminować w całości. Jeżeli więc realizacja wybranego przez mieszkańców pomysłu natrafia na trudności, np. związane z nienadającą się do tego lokalizacją, to samorząd powinien o tym poinformować wnioskodawców i ustalić z nimi nową lokalizację.

Istotną kwestią jest także **uspójnienie stosowania budżetu obywatelskiego z innymi mechanizmami, w szczególności inicjatywą lokalną**. Oba rozwiązania zawierają w sobie element zgłaszania przez mieszkańców pomysłów do realizacji przez JST, więc mogą być w pewnych wymiarach konkurencyjne. Dlatego niektóre samorządy określają inne priorytety przedsięwzięć dla budżetu obywatelskiego, a inne dla inicjatywy lokalnej, tak aby oba te mechanizmy się nie dublowały ani nie konkurowały z sobą.

Budżet Obywatelski na przykładzie Miasta Kielce

Źródło: <https://budzetobywatelski.kielce.eu/>

W tegorocznej edycji KBO zadania zostały podzielone na cztery kategorie. Ostatecznie do głosowania dopuszczono 18 projektów inwestycyjnych dużych, 61 inwestycyjnych małych, 12 projektów „zielonych” (to nowość w regulaminie) oraz 71 zadań nie inwestycyjnych. Wszystkie zostały opublikowane na stronie www.bo.kielce.eu, gdzie także odbywa się proces głosowania.

W ramach Kieleckiego Budżetu Obywatelskiego na realizację projektów przeznaczono 7 800 000 zł.

7 800 000 zł zostanie rozdzielone na zadania według kategorii na kwoty:

- projekty inwestycyjne duże 4 500 000 zł
- projekty inwestycyjne małe 2 000 000 zł
- projekty zielone 800 000 zł
- projekty nieinwestycyjne 500 000 zł

Przykładami zakwalifikowanych projektów mogą być:

- Projekty inwestycyjne duże:
 - Projekt „Zółto-czerwony dom” zakładający wymianę istniejących krzesełek stadionowych na trybunie "telewizyjnej" (zlokalizowanej od strony Al. Legionów). Po weryfikacji opiewający na kwotę 300 000.00 zł
 - Projekt „Skwer będący ogrodem z elementami sensorycznymi. Realizacja projekty wynosi 299 504.00 zł

- Projekty inwestycyjne małe:
 - Projekt „Butelkomaty w Kielcach” zakładającego montaż min. dwóch butelkomatów - jednego przed torami, drugiego - za torami w mieście Kielce. Koszt 60 000.00 zł
 - Projekt „Budowa tężni w centrum miasta - Przyjazne Kielce” polegający na wybudowaniu osiedlowej tężni solankowej w centrum miasta. Projekt opiewa na kwotę 150 000.00 zł

- Zielone projektu:
 - „Zastał Kielce betonowe, a zostawił zadrzewione!” polegający na stworzeniu Kompleksowej Mapy Koron Drzew dla miasta Kielce metodą teledetekcji lotniczej. Projekt dofinansowany kwotą 800 000.00 zł
 - Projekt „Bajkowy ogród - zielony zakątek dla każdego”, którego celem jest stworzenie przyjaznego, bezpiecznego ale także atrakcyjnego ogrodu na terenie Przedszkola nr. 19 w Kielcach. Łączny koszt to 80 000.00 zł

- Projekty nieinwestycyjne:
 - Projekt „Kino Letnie w Centrum - Przyjazne Kielce”. Projekt zakłada ożywienie ulicy Sienkiewicza oraz centrum miasta poprzez organizację minimum 12 bezpłatnych seansów Kina Letniego w centrum, połączonych z co najmniej 3 godzinną zabawą integracyjną dla mieszkańców przed seansem, z pokazami, animacjami dla dzieci, malowaniem buziek i innymi atrakcjami dla najmłodszych, mającymi przyciągnąć jak najwięcej mieszkańców i potencjalnych klientów do centrum, co w efekcie ma wesprzeć rozwój firm z tego obszaru, wzmocnić lokalne więzi i przyczynić się do rozwoju tej części miasta. Koszt zadania po weryfikacji wynosi 30000.00 zł

Są to tylko nieliczne z wybranych projektów przeznaczonych do zrealizowania z Kieleckiego Budżetu Obywatelskiego

Budżet partycypacyjny jest potrzebny do kształtowania postaw obywatelskich i myślenia o danej jednostce. Rodzi kreatywność. Są do niego zgłaszane ciekawe inicjatywy, które zyskują poparcie Najważniejsze w Budżecie Obywatelskim jest to, że każdy mieszkaniec ma możliwość

decydowania o wydatkowaniu środków z budżetu miasta. Służy to z jednej strony większej otwartości i użyteczności działania, z drugiej pobudzeniu zainteresowania i aktywizacji mieszkańców w życiu publicznym.